

ERDÉLYI MÚZEUM

AZ

ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET BÖLCSELET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNET-
TUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

SZERKESZTI

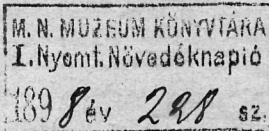
A SZAKOSZTÁLY VÁLASZTMÁNYÁVAL EGYETÉRTVE

Dr. SZÁDECZKY LAJOS

TITKÁR

Megjelenik 3—4 (vén minden hó 15-én (jul. és aug. kivételével).

Előfizetési ára s a szakosztály évi tagdíja 3 forint.

KOLOZSVÁR

AJTAI K. ALBERT SAJTÓJA

1898

TARTALOM:

	Lap
<i>Thüry József</i> : A székelyek eredete (I. közl.)	65
<i>Dr. Szilávik Mátyás</i> : Még egyszer az akarat problémája	88
<i>Dr. Wertner Mór</i> : A Rákócziak családi történetéhez (II. és befej. közl.)	95
<i>Dr. Szádeczky Lajos</i> : A cserkeszekről (II. közl.)	107
<i>E. Z.</i> : Bibliographiai apróság.	114

Irodalmi Szemle.

<i>Szabolcska Mihály</i> : Újabb versek; ism. <i>Ifj. Imre Sándor</i>	115
<i>Barabás Samu</i> : Zrinyi Miklós levelei. I. k.; ism. <i>Domján István</i>	119
<i>Felszeghy Dezső</i> : Újabb költemények; ism. <i>Ferenczi Z.</i>	120
Finály Henrik necrologja.	123
<i>Szakosztályi Értesítő</i>	124

Felhívás taggyűjtésre.

Az „*Erdélyi Múzeum-Egylet*“ a folyó évvel 39. évébe lépett. Nagynevű alapítói (Mikó Imre gróf és társai) s az egész erdélyi társadalom a politikai elnyomatás nehéz napjaiban abból a célból alkották, hogy itt hazánk erdélyi részeiben védvéra legyen a magyar nemzeti kulturának, második középpontja a magyar nemzeti tudományosságnak.

15 éve, hogy annak kebelében szakosztályunk megalakult s megindult az „*Erdélyi Múzeum*“: az egyetlen folyóirat az erdélyi részekben, mely a bölcsélet-, nyelv- és történettudomány művelésével és ismertetésével foglalkozik, fő tekintettel mindig Erdélyre.

Az Erd. Múzeum-Egylet mindent elkövet, hogy ezt a folyóiratát menél magasabb színvonalra emelje, s hogy az erdélyi részekre ezt valóságos irodalmi központtá tegye. Ebből a célból alakította át öt évvel ezelőtt negyedéves folyóiratát havi füzetekké.

Az erkölcsi siker, a szellemi támogatás örvendetesen növekszik, fokozódik; a közönség pártolása is mindinkább méltányolja az Erd. Múzeum-Egylet anyagi áldozatát, a mely lehetővé teszi, hogy tagtársainknak és előfizetőinknek a kiállítási költségek *fele árán* adhatjuk e füzeteket.

Hogy az Erdélyi Múzeum-Egylet ily nagy áldozatával a közönség érdeklődése is fokozódjék: felhívjuk és kérjük t. tagtársainkat, igyekezzenek az Erd. Múzeum-Egyletnek, s különösen szakosztályunknak híveket toborzani, tagokat gyűjteni, az „*Erdélyi Múzeum*“-ot ismerőseik között ismertetni, terjeszteni, s előfizetésre ajánlani.

Ez a legcselebb tud. folyóirat Magyarországon, melynek költségeit a szakosztály tagjai felerészben sem viselik.

Megjelenik havonként (jul. és aug. kivételével) 3—4. ny. íven. Előfizetési ára (a szakosztály évi tagsági díja) 3 frt.

ERDÉLYI MÚZEUM

XVI. kötet.

1898.

II. füzet.

A székelyek eredete.

I.

A székelyek eredete még mindig nyílt kérdés történeti irodalomban. Erre vonatkozólag kétféle, egymással homlokegyenest ellenkező nézet uralkodik. Az egyik szerint a székelyek a *hunok* maradványai s mint ilyenek, régebbi lakóai a Kárpátok vidékének, mint a magyarok, kik már itt találták őket; a másik nézet szerint azonban *nem a hunok* maradványai, hanem másféle származásúak és a magyaroknál nem régebbi lakói a Kárpátok aljának.

Legelső hazai krónikánktól, t. i. Anonymustól kezdve (a ki 1200 táján írt) egészen a XVIII. század első feléig az volt az általános meggyőződés, vagy közhiedelem nálunk, hogy a székely nép a hunok, még pedig egyenesen Atila hunjainak maradványa. Eme közhit ellen legelőször *Fasching* Ferencz jezsuita szállt síkra 1725-ben, „*Vetus Dacia*“ és „*Nova Dacia*“ ez. munkáiban s így voltaképpen ő teremtette meg a székely kérdést a magyar irodalomban. Azt hirdette, hogy a székelyeknek a hunoktól való származása lehetetlenség; sokkal hihetőbb az, hogy a székelyek voltaképpen *jászok*, kiket IV. Béla király telepített Erdélybe *határörökül* a tatárjárás után. *Fasching* föllépése egy másután esábitotta a tudósokat külön-külön vélemények alkotására. Fölösleges volna e kérdés történetét nem tudom hányadszor ismételni; csak röviden említem meg, hogy ezután nem sokára (1747) *Stilting* János jezsuita s utána *Pray* György és *Jerney* János *bese-nyők*-nek tartják a székelyeket, míg *Schlözer* Lajos nézete szerint *kunok*; *Fejér* György, *Pauler* Gyula s legújabbán *Sebestyén* Gyula szerint pedig azok a *kabarok*, kikről *Konstantinus* es. azt írja, hogy még Pannonián kívül a magyarokhoz esatlakoztak; végre *Engel* és *Szalay* László a *magyarok* ama töredékének tartja őket, a mely a bolgárok és besenyők öldöklése elől *Atelkuzuból* Erdélybe menekült.

Az újabb időben *Hunfalvy* Pál föllépése (1876 óta) hozta napi-

rendre a székelyek eredetének kérdését és keltett máig folyó vitakozást történeti irodalmunkban. Ő így nyilatkozott a székelyek hun eredetéről: „Mesénél nem egyéb a székelyek hun eredete“¹; vagy még nyomatékosabban: „Csudás mese a történelem világánál a székelyek hun eredete“.² S meg is magyarázza e csudás mese keletkezését: „Az első krónikaíró nem tudja vala, honnan jöttek az ország távol keletjén lakó székelyek: azért származtatá a húnoktól; s másolói követék, mert ők sem tudják vala, honnan kerültek elő a székelyek.“³ Ő tehát így fejt meg ezt a kérdést. A székelyek nem egyebek, mint magyarországi *magyarok*, kiket Szent László király és utódai telepítettek ki Erdély keleti részébe határőrökül a XII. század folyamán. Ezt — szerinte — a következő három tény igazolja: 1. Szent László kora előtt nincs említés a történelemben erdélyi székelyekről, még Szent Istvánnak és Szent Lászlónak a besenyőkkel s kunokkal vívott harezai elbeszélésében sem; de 1213-tól fogva már emlegetik őket az oklevelek; 2. a székelyek nyelve azonos a magyarországi közmagyar nyelvvel; 3. Erdélyországnak védszentje éppen Szt. László király. Ehhez képest aztán a *székely* nevet az *Erdő-elv* (Erdély) és *Havas-elv* (Havas-el-föld) mintájára először így magyarázta: *szék-elv*, azaz „széken túli, széken túl, szék mögött lakó“; később pedig a *Szék-el* összetételt a frank-német *Mark* (marchia, Markgrafschaft, bánóság) értelmében helynévnek véve, a népvetet az ebből képzett *szék-el-i*-nek tartja, mely, mint ilyen, ezt jelenti: „végvidéki, vagy határőr,“ úgy hogy *székely* (azaz határőr) bármilyen eredetű ember (besenyő, tót, orosz, magyar) lehetett, aki határőr vala.

Vizsgáljuk meg ezt a teoriát egészen közletről és pontról pontra.

1. Hunfalvy Pál azt mondja, hogy az első krónikaíró és ennek követői nem tudták, hogy a székelyek honnan kerültek az országnak keleti részére. Ugyancsak ő mondja, hogy a székelyeket a magyar királyok telepíték át Erdélybe a XII. század folyamán, az 1213. évig. Az előbbi állítása tehát azt jelenti, hogy az első krónikaírók nem tudták, hogy a székelyeket a magyar királyok telepítették ki Szt. László korától fogva 1213-ig. Látnivaló, hogy itt Hunfalvy P. az egyik szavával agyonüti a másikat.

¹ Magyarország Ethnographiája. Budapest, 1876. a 299 lapon.

² Ugyanott 300. l.

³ Ugyanott 302. l.

Ugyanis a napjainkig fennmaradt legrégebb krónikák szerzői: Anonymus és Kézai Simon. Ma már historiailag be van bizonyítva, hogy Anonymus *III. Béla* királynak jegyzője volt s mint ilyen, az 1200. év táján írta munkáját.¹ Kézai Simonról pedig mindenki tudja, hogy Kun László idejében élt és 1282 táján írta krónikáját. Azonban még eddig mindenki s Hunfaly is, azt tartotta, hogy nem Anonymus a *legelső* magyar krónika szerzője, hanem más valaki, a ki már ő előtte élt és írt, úgy hogy az *első magyar krónika* keletkezését a *XII. század* közepére, az 1150. év tájára, kell temüink mint *legkésőbbi* időre.

Ha tehát az első krónikairó és Anonymus éppen a XII. században, vagyis az *állítólagos telepítés idejében* élt és mind a kettő még 1213. előtt írt, hogyan lehet az, hogy egyikök sem tudta, honnan kerültek a székelyek az ország keleti határára, vagyis azt, hogy a magyar királyok telepítették ki őket Erdélybe? Józan észszel el lehet-e hinni azt, hogy olyan nagyobb mérvű mozgalomról, vagy inkább mozgósításról, minő a több ezer székely családnek jókora területre kitelepítése lehetett, semmit sem tudnak azok a *kortársak*, kik az ország és nemzet történetét írják meg, — holott ugyanezek csak *egyed-egyed családok* beköltözéséről is sokat tudnak és írnak? Lehet-e képzelni olyan *notariust* a királyi udvarban, a ki semmit se tud királyának, vagy közvetlen elődeinek ilyen nagy szabású intézkedéséről? Én részemről nem tudok elképzelni ilyen kortársat és ilyen királyi jegyzőt. — Sőt ha a telepítés valósággal megtörtént, akkor még Kézai Simonnak is kellett volna tudnia róla. Mert hiszen 1213-tól, a székely telepítés végpontjától, 1272-ig, vagyis Kun László uralkodása kezdetéig, csak 60 év múlt el, úgy hogy az unokáknak érett férfikorában még igen sok nagyapa életben volt; s mindamelllett az unokák — Kézai és a vele egykorúak, már semmit sem hallottak s nem tudtak volna olyan nagy ember tömegnek oly nagy területre kitelepítéséről, a mi a nagyapjuk idejében történt? S erről az előbbi királyok intézkedéséről éppen az egyik királynak „hű papja“ (fidelis clericus eius) a királyi udvarban, nem tudott volna semmit? Mind ezek valóban érthetetlen dolgok, — ha igaza van Hunfalyinak!

¹ Lásd erre nézve Mátyás Flórián: *Historiae Hungaricae Fontes Domestici*, II. köt. 258—302 l. és Pauler Gyula: *Anonymus külföldi vonatkozásai* (Századok 1883. évf. 97—116. lapokon).

Ez ellen pedig nem lehet azzal sem védekezni, hogy a XII. és XIII. századbéli krónikások igenis tudtak a székelyek kitelepítéséről a XII. században, esakhogy nem említik meg, éppen úgy, mint sok más dolgot sem említenek, melyek korukban történtek. Azért nem lehet így védekezni, mert az említett frók nem véletlenül vagy szándékosan hallgatnak a telepítésről, hanem egyenesen azt állítják, hogy a székelyek, mint a hunok maradványai, régebbi lakói ennek a földnek, mint a magyarok. Így tehát a telepítésnek nem említése voltaképpen azt jelenti, hogy esakugyan nem tudnak ilyen telepítésről, mert az nem is történt meg. *székelyek!*

2. Mivel az első krónikaírók nem tudták, hogy a székelyeket a magyar királyok telepítették Erdélybe, azért találták ki azt a mesét, hogy ezek a hunok maradványai, — mondja Hunfalvy.

Itten a nem-tudás: az ok, a mese költése: okozat. Megmutattam az imént, hogy az ok nem létezik, miből természetes úton következik az okozat megszűnése is. De tegyük fel, hogy igaza van Hunfalvynak, vagyis a székelyeket valóban a XII. század folyamán telepítették Erdélybe Magyarországból. Ez esetben erről az áttelepítésről okvetlenül tudott mindenki, vagy legalább az ország intelligentiája, nem csak a XII., hanem a XIII. században is; s ha tudott róla: hogyan merészelték mégis az első krónikaíró és Anonymus azt állítani a kortársaik számára írott könyvükben, hogy a székelyek régebbi lakói ennek a földnek, mint a magyarok, a mennyiben a hunok maradványai? Holott a kortársak jól tudták, hogy a mostani királyok telepítették ki őket éppen ő közülök s talán ezt a „mesét“ éppen akkor eszelte ki az első krónikás, vagy Anonymus, mikor a székelyek kitelepítése javában folyt a XII. század közepén, vagy III. Béla alatt! A jelennek eseményeiből, vagy eseményei helyett nem költhet alaptalan mesét a jelennek írója; csak a jóval későbbi író találhat ki mesét a régi időnek valódi eseményei és viszonyai helyett. A XII. századbéli embernek éppen úgy meg volt a maga esze ahhoz a századhoz képest, mint a XIX. századbéli embernek a mai korhoz képest. Nem régiben esángókat telepítettek be hazánkba; — merészelné-e ma valaki azt írni ennek a mai nemzedéknek, hogy ezek a esángók előbbi lakószai az országnak, mint mi vagyunk, a mennyiben pl. még a régi gepidák maradványai? Ha a székelyek tényleg a XII. században telepítették Erdélybe: éppen ily kevésé

mondhatott az akkor élt első krónikás és Anonymus valami badarságot kortársainak a valóság helyett!

Továbbá tegyük fel azt is, hogy Hunfálvy Pálnak igaza van mind a két dologban: abban is, hogy a székelyeket a XII. században telepíték Erdélybe s abban is, hogy a székelyeknek hun eredetét csak az első krónikás találta ki a XII. század közepén. A tény is, a mese keletkezése is egy ugyanazon időbe esik. Már most azt kérдем: hogyan lehetett annyira esztelen az a XII. századbéli nemzedék, mely a telepítés napjaiban élt s talán éppen rokonaitól és jó barátaitól szakadt el az áttelepítés következtében, hogy nem a valóznak, t. i. a telepítés tényének hitt, hanem a krónikás ostoba és alaptalan meséjének, a hazugságnak? *Ezt* hitte el a székelyek eredetének magyarázataképpen, nem pedig azt, a mit saját szemével látott; *ezt* a tudósítást hagyta fiaira és unokáira, nem a tényleges kitelepítés híret; s *ezt* az ostoba mesét hitte Magyarországon és Erdélyben mindenki attól az időtől fogva egészen 1725-ig! Hunfálvy elmélete „esodálatosabb mese“, mint a székelyeknek hun eredete.

3. Hunfálvy P. azt állítja, hogy a székelyeket a *magyar királyok telepítették* Erdélybe Szt. Lászlótól fogva 1213-ig.

Valamely népnek ki- vagy betelepítése olyan dolog, mely sem a nyelvészet, sem a matematika, sem a esillagászat stb. körébe nem tartozik, hanem egyesegyedül a historia körébe. Ennek fogva valamely telepítés megtörténtét és miként történését vagy egyáltalában nem lehet tárgyalni és bizonyítani, vagy esupán a *történelemből* vehető adatokkal. De jelen esetben mit tapasztalunk? Azt, hogy *a történelemben mind e mai napig nincsen egyetlen adat, melylyel igazolni lehetne, hogy a székelyeket a magyar királyok telepítették át Erdélybe.* Úgy áll a dolog, hogy erről a telepítésről s a telepítvényesek jogainak és kötelességeinek meghatározásáról nincsen egyetlen egy oklevél sem eredetiben, sem későbbi átiratban, noha csak egyes birtokok adományozásáról is többszörös átiratokat tudunk felmutatni; hogy nincsen egykorú, vagy közelkorú író, a ki említné a telepítést, vagy csak homályosan is ezélna reá. De tévedtem. Valójában nem úgy áll a dolog, hogy nincsen sem oklevél, sem más történeti kúttló, melylyel igazolni lehetne a telepítést; hanem az az igazság, hogy nincsen ugyan ilyenféle oklevél, de vannak olyan egykorú és közelkorú íróink, a kik egyenesen tagadják a telepítés

megtörténtét, mikor a székelyeket a magyaroknál régibb lakosoknak merik hirdetni, és ezt éppen abban az időben mondják, melyben az állítólagos telepítés történt volna!

Azonban engedjünk az ellenkező véleménynek annyit, hogy az első krónikásoknak ezt az állítását ne vegyük bizonyítéknak a székelyek kitelepítése ellen; akkor megmarad az a *tény*, hogy a történelem egy hangot sem tud arról, hogy a székelyeket a magyar királyok telepítették volna mai hazájokba, sőt egyetlen olyan adat sincs a történelemben, melyet a telepítés igazolására lehetne elmagyarázni. Ha csak ezen az állásponton maradunk is, ismét azt tapasztaljuk, hogy Hunfálvy P. itt megint agyonüti egyik szavát a másikkal. Mert a székelyek eredetéről szóló egyik dolgozatában azt mondja: „A történelmi tanúság részint *hallgató*, részint *valló*. *Egészen hallgat a székelyekről* a Szent István hadakozásaiban a besenyőkkel s Szent László hadakozásaiban a kúnokkal. *Ezen hallgatásból lehetetlen azt érteni ki*, hogy tehát a székelyek már akkor teljes szervezetőkben ott tanyáztak, a hol ma vannak.“¹ Ha ez az okoskodás helyes, nekünk is ezt kell mondanunk: a történelem egészen hallgat a székelyek kitelepítéséről a XII. században s ezen hallgatásból lehetetlen azt érteni ki, hogy tehát a XII. században telepítették oda, a hol ma vannak. Hát nem furesa dolog az, hogy H. P. a X. és XI. századokra vonatkozólag elismeri a történelem *hallgatását* argumentumnak, de már a XII. századra vonatkozólag nem ismeri el? Egyszer ezt mondja: a történelem hallgat a székelyekről Erdélyben, *tehát* nem lakhattak ott; máskor meg így okoskodik: a történelem hallgat ugyan a székelyek kitelepítéséről, *de mégis* úgy telepítették ki! Ilyen észjárással nem szabad historiát írni!

Azonban lássuk közelebbről a történelem hallgatását a X. és XII. századbeli székelyekről.

4. Hunfálvy azzal a körülménnyel, hogy a történelem nem emlékezik meg a székelyekről Szt. István és Szt. László harezainak elbeszélése alkalmából a besenyőkkel, illetőleg kunokkal, azt bizonyítja, hogy azok akkor még nem laktak a mai Székelyföldön.

Tudósunk nem mondja meg világosan, hogy mit ért Szent István hadakozásain a besenyőkkel; azt-e, a miről a legendák és

¹ A székelyek. Budapest, 1880. a 62 lapon.

Hartvik beszélnek, vagy pedig Keán legyőzését, melyet a krónikák emlegetnek?

A *Legenda minor* szerint ugyanis a besenyők megtámadták az ország határát, mikor Szt. István vadászgatott „in remotis partibus“ s az ellenség „jam moenia *urbis* vallaverat“, midőn a magyar király serege teljesen tönkre verte. Ebből nem tudjuk meg, hogy hol folyt a harc s melyik volt az a bizonyos város. A *Legenda maior* és Hartvik (*Vita Sancti Stephani*) már úgy tudják, hogy a besenyők *Gyula-Fehérvárig* (Alba Transilvana) nyomultak be mindent égetve és pusztítva. Ezekből sem nyerünk több felvilágosítást. Azonban Hartviknak és a *Legenda minor*nak egyik helye elárulja, hogy ezek a besenyők Erdély déli határán, *Oláhország felől* ütöttek be. Az említett harc elbeszélése után ugyanis kevéssel alább azt olvassuk mind a kettőben, hogy „sexaginta viri *Bessorum, quorum superius mentionem habuimus, de partibus Bulgarorum egressi*“ jött be Szt. Istvánhoz és itt megtelepedett. Ez azt mutatja, hogy ama besenyő háború alkalmával sem az ellenség, sem Szt. István serege nem érintette a Székelyföldet.

Szt. István — mint tudjuk — Gyula, erdélyi vajda legyőzése, azaz 1002, vagy 1003 után viselt háborút *Keánnal*, a kit legrégebb krónikáink (Kézai és a Képes Krónika) a bulgárok és szlávok fejedelemének mondanak. De a történeti kútfők nem adnak semmi felvilágosítást arra nézve, hogy hol lakott ez a Keán fejedelem és hol hadakozott vele Szt. István. Némely történetírók azt hiszik, hogy Moldvában lakott s ott győzte le a magyar király. Mások szerint azonban Szt. Istvánnak ez a háborúja a görög-bolgár háborúval függ össze, melyben ő 1018 táján vett részt, mint Vazul császár szövetségese és segítette legyőzni a bolgárokat.¹ Ha ez utóbbi vélemény az igaz, akkor a magyar király serege a Székelyföldnek táján sem járt és a székelyeknek semmi közük sem lehetett ehhez a háborúhoz. Ha az előbbi vélemény az igaz, akkor sem tudjuk, hogy Szt. István mely úton ment át Moldvába és hol történt az ütközet. Szóval: a történelem semmit sem tud arról, hogy Szent István valamelyik háborúja alkalmával érintette volna a Székelyföldet s olyan háborút viselt volna, melyben a székelyeknek alkal-

¹ Rónai Horváth Jenő: Magyar Hadi Krónika. Budapest, 1895. I. 32. l.

muk lehetett akár mellette, akár ellene küzdeni: tehát abból, hogy sem a legendák, sem a krónikák nem emlékeznek meg a székelyekről Szt. István hadakozásaiban a besenyőkkel, semmit sem lehet következtetni.

Szent László négy ízben viselt háborút a kunokkal, illetőleg a besenyőkkel.

1068-ban a kunok, vagy talán helyesebben (az első forrás, t. i. Kézai szerint) besenyők, a borgói szoroson keresztül törtek be Erdélybe és a Szamos völgyén haladva a Meszes-hegytől északra jöttek át az Érmellékre, s onnan Bihar váráig. Visszafelé a Lápos, majd a Nagy-Szamos, aztán a Sajó mentén vonultak Kerlésig (mely Beszterezétől délnyugot felé esik). Itt érte utól őket Salamon király, Géza és László herezegek serege és azok a vereség után a borgói szoroson menekültek ki.¹ Ez alkalommal tehát sem az ellenség, sem a magyar hadsereg nem érintette a székelyek földét.

1071-ben a magyar hadak Belgrádnál harezoltak a besenyőkkel, tehát igen távol a székelyektől.

1085-ben a kunok a felső Tisza mellékén dúltak és pusztítottak s László király Kis-Várda, vagy Munkács táján verte meg őket,² a mely háború ezúttal sem érintette a Székelyföldet.

Az 1091. évben a kunok a töresvári szoroson ütöttek be és bizonyára a Maros mellékén dúltak; mert ezután Biharba esaptak és onnan észak felé a Tiszáig nyomultak. Visszafelé előbb a Duna-Tisza közén haladtak, majd átkeltek Becsénél a Tiszán. Szt. László Temesvártól délkeletre, a Pogánis folyóeska mellett érte el és verte meg őket. Még ugyanez évben egy másik kun sereggel is harezolt László, még pedig Orsován túl, a Duna közelében.³

Ime ezek voltak Szent István és Szent László hadakozásai a besenyőkkel és kunokkal. *Ezek között egy sincs olyan, melyre rá lehetne fogni, hogy érintette a Székelyföldet s melyben érdekelve lettek volna a székelyek.* Teljesen érthető tehát, hogy miért hallgatnak régi kútfőink eme háborúk elbeszélése közben a székelyekről; de ez a hallgatás egészen más természetű, más oknak okozata, mint a történelem hallgatása a székelyek kitelepítéséről. Egy szóval: nem igaz

¹ Bécsi Képes Krónika, továbbá Rónai H. J. Magyar Hadi Krónika. I. 48

² Képes Krónika és Hadi Krónika I. 57.

³ Képes Krónika és Hadi Krónika I. 58—59.

az, hogy a történeti kútfők azért hallgatnak a székelyekről ez esetben, mert még akkor nem laktak Erdélyben. Eme hallgatás mellett bátran ott lakhattak.

Egyébiránt nem igaz az, hogy a történelem egészen hallgat a székelyeknek Erdélyben lakásáról Szent István és Szent László idejében, csak annyi igaz, hogy nem emlegeti őket a besenyőkkel, kunokkal folytatott háborúiban. Nem hogy nem hallgat róluk Erdélyben a X. és XI. századokban, hanem *krónikáink Kézain kezdve mind azt állítják, hogy a székelyek már a honfoglalás után Erdélybe telepedtek*, a mivel természetesen azt is kimondják, hogy *tehát Szt István és Szent László idejében már ott laktak* S hogy mindamellett nem emlegetik őket a besenyőkkel és kunokkal folytatott háborúk elbeszélése közben, könnyen érthető a fentebbiekből. T. i. nem volt rá ok és alkalom, a miért meg kellett volna említeniök őket.

5. Hunfalvynak másik bizonyítéka a kitelepítés, meg a székelyeknek határőri rendeltetése mellett az a körülmény, hogy a székelyek nyelve egészében tekintve azonos a magyarországi közmagyar nyelvvel. Ez az állítás tökéletesen igaz. De azt már nem tudom megérteni, hogy ez a nyelvbeli egyezés, vagy — ha úgy tetszik — azonosság hogyan bizonyíthatja éppen azt az esetet, hogy a székelyek nem másképpen, hanem egyenesen *kitelepítés* útján kerültek Erdélybe, s hogy a nyelv minémiségének mi köze van a királyi rendeletből történt telepítéshez? Talán azért olyan a székelyek nyelve, a milyennek ismerjük, mert királyok telepítették ki őket s mert határőrök voltak; de ha nem telepítették volna, még pedig egyenesen határőri minőségben, hanem magok költözködnek oda: akkor ma nem ilyen nyelven beszélnének? Az én ítéletem szerint abból a körülményből, hogy a székely nyelv egyező a magyarországi közmagyar nyelvvel, csak azt lehet következtetni, hogy ez a két nyelv egy bizonyos ideig együtt, közösen fejlődött és ennél fogva a székelyek innen, Magyarországból származtak ki Erdélybe; de semmi esetre sem azt, hogy királyok telepítették ki őket s hogy okvetetlenül határőröknek kellett lenniök.

6. Harmadik bizonyítéka Hunfalvy Pálnak arra nézve, hogy a székelyek telepítését Szent László kezdte meg és utódai folytatták, az a körülmény, hogy Erdélyországnak védszentje éppen Szent László király.

Nem is véve tekintetbe, hogy a szenteknek patronussá levése talán inkább csak a kalendárium-csinálók önkényétől függ, ezzel az okoskodással szemben csupán azt a tényt említem fel, hogy Szlavoniának (a mai Horvátország) védszentje Szent István király, holott köztudomás szerint Horvátországot Szent László király foglalta el és ő alapította ott a zágrábi püspökséget is. Szent Istvánnak tehát inkább Erdély védszentjének, Szent Lászlónak pedig határozottan Szlavonia patronusának illetet volna lennie, Hunfalvy okoskodása szerint. Ámde nem így történt és a történet eszerben hagyta Hunfalvy okoskodását.

7. Mindezek daczára H. P. szerint a székelyek Magyarországból kitelepített határőrök és a székely név nem fejez ki nemzetiséget; mert *székely* volt bármilyen eredetű ember, a ki határőrül alkalmaztatott.

Ha a székelyek valóban határőrökül kitelepített, bármilyen eredetű emberek lettek volna, képtelenség föltenni és elhinni azt, hogy ebben az esetben a magyar királyok olyan nagy jogokkal és olyan souverain hatáskörrel ruházták volna fel őket, a milyeneket *együttvéve* az anyanemzet, a magyar, is csak a királyság megszilárdulása előtt, a vezérek korában élvezett, de már azután a legkiváltságosabb osztály sem!

A székelyeknek sajátos intézményei és jogai a legrégibb időkben (1562-ig), a következőkben foglalhatók össze: A népnek *nemekre* és *ágakra* oszlása s a szerint való örökösödése és hivatalviselése; ¹ politikai felosztása *székekre*; a polgári és katonai tisztviselők szabad választása. Nem volt náluk nemesi és jobbágyi osztály-különbség, hanem minden ember nemes volt, mindenki befolyt az alkotmányba. ² A székely semmiféle adót nem fizetett, szabad

¹ Verbőczy, Tripart. III. rész, 4 cím: Per tribus et generationes atque lineas generationum (antiquorum more) *haereditates* ac *officia* inter sese partiuntur et dividunt.

² Verbőczy szerint: *nobiles privilegiati* (u. o.) — Oláh Miklós (Hungaria et Atila, II. könyv 18 fejt.): „Neminem patiuntur inter se *liberta te* esse *superiorem*. Minimus eorum eam habet inter eos immunitatem, quam maximus“. — Verancsis (összes munkái I. 144): „Haec Siculorum origo, hinc *nobilitas* qua *omnes* gaudeant“. A székely rendekről, nemekről, ágakról és székekről való jegyzék a XVI. század első feléből ezt mondja: „Universi trium generum Siculi possident hereditates eorum tamquam *veri Nobiles*, nec Primores, aut

volt személyére és birtokára; ¹ a székely fejét veszthette ugyan, de vagyonát soha sem, mert a vagyon nem egyes embereké, hanem a községé volt. ² Székelyföldön nem volt királyi jog, a király itt nem adományozott és kihalás esetén nem örökölt, mert a gazdátlan birtok visszazállt a községre. A hova a székely kitelepedett, oda magával vitte minden székely jogát s az a hely többé nem tartozott a király rendelkezése alá. ³

Ha az itt felsorolt intézmények és jogok közül egyik vagy másik talán érvényben volt is Magyarországon Szent István után még egy ideig, de így *együttvéve* s az *egész magyar nemzetre* vonatkozólag semmi esetre sem volt meg Szent István kora óta; ⁴ minélfogva Szent László és utódai még ha akarták volna sem ruházhatták volna fel az említett jogok összességével a határörökül kitele-

potiores vel primipili (lofew) habent dominari super communitatem, nisi ex officio hereditario, quod eis provenit vel cedit annuatim de sex generibus, qui habent lineas viginti quatuor" (Székely Oklevéltár II. köt. 80 lap.)

¹ Oláh Miklós írja (u. o.): „Tributum nemini, nec regi, nec aliis pendunt“. — Verancsis (u. o.): „Hinc libertas, qua ac annuis censibus, exactioneque servitutis prorsus immunis sunt et absoluti“. — I. Ferdinánd király oklevele 1554. ápr. 26-ról: „Universi Siculi *ac omni penitus censu, sive taxa pecuniarum* solvenda exempti fuissent et liberi ab *vera nobilitate* usi fuissent“. (Székely Oklevéltár II. 113.) — Istvánffy Miklós (21. könyv): „antea *multis retroactis saeculis oneribus solati*, instar Helvetiorum, *aequali omnes libertate* fruenterur nec nisi ad equestris ordinis duntaxat militiae munia capitatum censerentur“.

² A székelyek régi törvényeinek (1555-ből Székely-Udvarhelyen) 30. §-a: „Székely ember *örökségét* semmiképen el nem vesztheti, ha a fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyjafiára marad“. (Székely Oklevéltár II. 121.) — Verbőczy (Tripartitum, III. r. 4. cz.): „Haereditasque convictus et sententiatus ipse non amittit, sed ad haeredes fratresque eius derivantur. Caput etiam demptis casibus notae infidelitatis et causis criminalibus, salvum praeservabit.“

³ L. Orbán Balázs: A székelyek származásáról és intézményeiről (Értek. a tört. tud. köréből XIII. köt. 9. szám, 1888.). Továbbá Tagányi Károly: A honfoglalás és Erdély. (Ethnographia 1890. évf. 217--218.)

⁴ Igy pl. a székelyeknél divó vagyonszétosztással szemben Magyarországon már Szent István idejében magán-birtoklást találunk. Bizonyítja ezt Szent István I. decretumának 6. és 7. §-a: Decrevimus, ut *unusquisque facultatem* habeat *sua* dividendi tribuendi uxori, filiis filiabusque atque parentibus sive ecclesie. Volumus, ut sicut *caeteris facultatem dedimus dominandi suorum rerum*, ita eciam stb. Endlichéknél 313. lapon.

pített székelyeket. Mert föltéve, de meg nem engedve, hogy Szent László, vagy utódai mindazon jogokkal felruházták a határőröknek kitelepipített embereket, melyeket az ő uralkodásuk alatt a magyar nemzet kiváltságos osztálya élvezett; — azt csak nem fogja elhinni senki, hogy az említett királyok a határőrök kedvéért *visszamentek a 200 év előtti időkbe* és azokat az intézményeket és jogokat s souverain hatáskört újították fel a számukra, melyeket a nemzet a vezérek korában élvezett! Hiszen ilyen intézkedéssel öngyilkosságot követett volna el magán az a király s gyilkosa lett volna egyszersmind a szilárdulás stadiumában levő államnak! Arra sok példa van, hogy a fejedelmek a *jelennek*, t. i. a maguk korának minden jogait ráruházzák egyes emberekre vagy osztályokra; de arra nem tudok példát, hogy a régiebb idők sokkal szabadabb állapotából az összes jogokkal és szabadalmakkal elhialmozták, vagyis maguk fölé helyezték volna szolgálóikat. — A székelyek imént felsorolt intézményeinek és jogainak minéműsége tehát nem csak azt az állítást ezáfolja meg, hogy ők kitelepipített határőrök, hanem azt is, hogy Szent László és utódai korában telepítették volna ki az országból.

Hunfalvy Pál nagyon jól ismerte I. Lajos királynak azt az, 1346. évben kelt oklevelét, melyben a király — a megejtett vizsgálat alapján — elismervén egy sényői (Szaboles m.) esaládnak igaz *székely* voltát (vera sieulitas), kimondja, hogy *tehát ott lakhatnak, a hol nekik tetszik*.¹ S ismerte továbbá a székelyek régi törvényeinek 1555. évi összeírását is (Székely-Udvarhelyen), melynek 63. és 64. pontjaiban ezek mondatnak: „Székely földéről ha *ki akart menni, szabad volt mindenkör . . .* Valamely székely szolgálni akart menni, bár más országban is, szabad volt szolgálni menni”.² Eme hivatalos okmányokból aztán megtudhatta volna, hogy a *székely* embernek úgy Magyarországon, mint Erdélyben *szabad költözködési joga* volt, sőt I. Lajos oklevele egyenesen úgy tünteti fel a dolgot, hogy ha valaki csakugyan *székely*, az eo ipso szabadon költözik oda, a hova akar. S mindennek dacára Hunfalvy azt hirdeti, hogy valakinek *székelysége*, székely volta (sieulitas) abban állott, hogy *határőr* vala. Ámde mióta *határőri* intézmény van a világon, a dolog

¹ L. Székely Oklevéltár I. köt. 52.

² Székely Oklevéltár II. köt. 124.

természetéből kifolyólag mindig *helyhez kötött szolgálattétel* volt a feladatuk a határőröknek; azok nem költözködhettek tetszésök szerint egyik helyről a másikra. Ennek tudása igazán elemi dolog és Hunfalvy Pálnak — kiről több történetírók azt mondta, hogy „gyenge historicus” — egyáltalában nincs joga a „gyenge historicus” és „erős historicus” kifejezésekkel gúnyolódni; mert ez az egyetlen pont is, t. i. a határőri intézmény természetének nem ismerése, kézzelfoghatólag bizonyítja az ő „gyenge historicus” voltát. Egyszóval: a székely szabadon költözködhetett, tehát nem lehetett határőr — akármilyen nagy tekintélynek tartják is némelyek Hunfalvy Pált. A történelemben csak egy *tekintély* van: a hiteles kútfők.

Hunfalvy felfogásával szemben a történelem, illetőleg a székelyek ősi intézményeinek, jogainak és souverain hatáskörének összesége és természete, továbbá az Erdélyben lakó magyarságnak és szászoknak birtokjogi viszonyai, mondom: mindezek azt bizonyítják, hogy a székelyek éppen olyan ősfoglalók a Székelyföldön, mint a magyar nemesség Magyarországon. Mert míg az erdélyi magyar elem — a Magyarországból beköltözött nemesek kivételével — és a szász népesség a dynastia által meghódított területen, adományozott földön, vagyis fundus regiuson lakott s ennél fogva náluk az örökösödés apáról fiúra szállott, kihalás esetén pedig visszazállt a fiscusra: addig a székelyek éppen úgy ősi foglalású földeken éltek földközösségben, mint a magyarországi nemesség eleinte és náluk is az egyetlen örökös a község (communitas) volt, királyi hatalomnak és adományozásnak pedig semmi nyoma. Egyszóval: a székelyek nem a királyoktól kitelepített és adományozott földön lakó királyi szolgák, azaz határőrök voltak Erdély keleti részén, hanem valóságos *honfoglalók*.¹

Lássuk már most a *székely* név magyarázatát.

8. Hunfalvy P. a székelyek nevét előbb *székely*, később *székelyi* (szék-el-i) összetételnek és származékszónak magyarázta és „határőr” jelentést tulajdonít neki. Erre nézve az a bizonyítéka, hogy Timon Sámuel, továbbá néhány oklevél (1595, 1615 és 1640) tanúsága

¹ Lásd részletesebben Tagányi Károly cikkét: A honfoglalás és Erdély (Ethnographia 1890. évf. 214—218). Továbbá Sebestyén Gyulánál: A székelyek neve és eredete. Budapest 1897. a 23. lapon.

szerint Abaúj-megyében, névszerint Füzéren és Regéczen, az erdők és hegyek őreit a XVI., XVII. és XVIII. században *székelyeknek* nevezték. — Eme bizonyítékokhoz a magam részéről hozzáteszem még azt, hogy Bereg megyében Munkácsen (mely előbb I. Rákóczy Gy., azután II. Rákóczy Gy., majd Thököli Imre birtoka volt) azokat a telkes jobbágyakat, a kik úrbéri szolgálat fejében, másféle robotolás helyett *örökül* alkalmaztattak a munkácsi várban, szintén *székelyeknek* hívták, a mint ez az 1649., 1672. és 1682. évi úrbéri összeírásokból kitűnik.¹

A szónak eme jelentéséhez következő észrevételeim vannak.

Lehetetlen, hogy a *székely* szónak eredetileg is és általánosan ez az értelme volt: „határőr“, vagy általában „őr, custos“. Még pedig azért, mert a történelem tanúsága szerint a székelyek nem voltak határőrök, határőri eredetüket nem lehet semmivel sem bebizonyítani a történelemben, — minélfogva képtelenség, hogy „határőröknek“ nevezték volna el őket. Már pedig Hunfaly felfogása szerint egyenesen azért és akkor nevezték el a Magyarországból kitelepített embereket *székelyeknek*, mert és a mikor Erdély keleti határára telepítették *határőrökül*. Azonban a ki ezt állítja, *előbb bizonyítsa be történelmi adatokkal*; mert addig azt sem lehet elhinni, hogy a *székely* név jelentése „határőr“.

Hunfaly szerint a székelyeket a XII. században telepítették Erdélybe, még pedig Szent László és ennek utódai. Magától érthető tehát, hogy ekkor keletkezett a *székely* elnevezés a „határőr“ fogalmának jelölésére; vagyis Szent László idejétől fogva „a eustodes confiniorum“ magyar neve *székely* lett.

Csak az a bökkenő, hogy egészen mást mond a történelem, másképpen vallanak a régi törvények és oklevelek. Még pedig azt vallják, hogy a „custos confiniorum“ magyar neve éppen Szent László idejében és azután nem székely, hanem *őr* (többszben *őr-ök*, *őr-ek*) volt.²

¹ L. Lehóczky Tivadar ezikkét az Ethnographia 1897. évf. 205—210. lapjain.

² Ime a historiai adatok:

Szent László II. decretumának 15. §-a így szól: »*Custodes confiniorum*, qui vulgo *Ewri* vocantur« (azaz: *őr-i*, latin pluralis raggal). Ugyancsak Szent László III. decretumának I. §-ában ezt olvassuk: »Nuncius regis . . . congreget centuriones et decuriones eorum, qui vulgo *Ewri* vocantur, et precipiat eis, ut si quem furti culpabilem sciant, ostendant. (L. Endlichernél a 438. és 341. lapokon).

Ebből érthető meg, hogy az ország határaihoz közel miért találunk sok, *Őr* nevű helységet. Pl. 1269-ben: *Eur* locus ad Kes mark.¹ 1302-ben: *Ewr* villa, Szepes megyében.² 1231 és 1397-ben: ad unam viam, quae dicitur via *Eur*, Szatmár megyében.³ — Vas megyében vannak még ma is *Felső-Őr*, német neve Ober-Warth; *Alsó-Őr*, németül Unter-Warth; továbbá *Őri-Szent-Péter*; végre *Őri-Sziget* és *Őri-Szent-Márton*, mindkettő Felső-Őr mellett. S Vas megye déli része ma is *Őrség* nevet visel. — Ellenben a *Székely* nevű helységek mind az ország belsejében találhatók, nem a határszélen.

Az *őr* szónak eme jelentése ellen nem lehet azt a kifogást tenni, hogy ez eredetileg és tulajdonképpen rabszolgát, *servust* jelentett, mint Szent László III. decretumának 2. §-a igazolná, hol ezt olvassuk: „qui dicuntur *Ewrek*, vel *servi*“. Mert a Corpus jurisban és Endlichernél hibásan áll *Ewrek*, *r*-rel, azaz *őr-ek*. Helyesen *Ewnek*, azaz *ön-ek*, mint az Hlovay-Codexben: „qui dicuntur *Ewnek*, vel *servi*“. Így már tökéletesen érthető, hogy ez az *ewnek*, azaz *ön-ek* ezt jelenti: „servi“; mert ez nem egyéb, mint a régi magyar *evn*, *ín*, *én* „servus, Sklave“ jelentésű szónak többese.⁴ V. ö. *eneu*=robotmunka.

A mi már most a *székely* névnek „őr“ jelentését illeti, nem vonom kétségbe, hogy Füzéren, Regéczen és Munkácsen a vár-

Egy 1246. oklevélben ez olvasható: »custodes exercituum, qui vulgo *Eur* dicuntur«. (Fejér: Cod. Dipl. IV, 1:418.)

V. István királyunk oklevele 1272-ből: Quondam terram *speculatorum* nostrorum, vulgariter *Ewr* dictorum, Fyntha vocatam. . . (Hazai Oklevéltár V. köt. 47. — *Finta* Eperjes mellett van.)

Egy 1327. oklevél: »Capitaneus *speculatorum*, quem vulgariter *eor* nagysagh dicunt«. (Idézve a Magyar Nyelvőr I. köt. 86. lapján.)

Egy, 1339. évi oklevélben: »Speculatores, vulgo *Eőr*, in Katha possessione Comit. Moson«. (Cod. Dipl. VIII. 4:375.)

Egy másik, 1392. oklevél: »Certi speculatores, vulgariter Zala *eur* vocati«. (Idézve ugyanott.)

¹ Fejér: Cod. Dipl. IV, 3:516.

² Ugyanott VIII, 1:93.

³ Magyar Nyelvtörténeti Szótár, az *őr* cikkben.

⁴ L. Pauler Gyula: A magyar nemzet története I. köt. 547. és Nyelvtört. Szótár I. 1577.

örököt s az erdők és hegyek őrzőit valóban *székelyeknek* nevezték az említett időben; mert ezt ezt hiteles oklevelek bizonyítják.

De számításba kell vennünk a következőket. 1. A nevezett három vár koronabirtok vala s a XVI. és XVII. században majd az erdélyi fejedelmek, majd a Habsburgházbeli királyok kezén voltak, vagy pedig ez utóbbiak adományából, illetőleg elzálogosítás fejében ideiglenesen mások birtokában. 2. Az 1595-ki oklevélben az egyik székely tanú *agilis*-nek címезtetik,¹ — a mi pedig tudvalevőleg csak az erdélyi székelyek címe volt az okmányokban. — 3. A Hunfalvytól említett okmányoknál *régibb keletű*, t. i. egy 1566. évi s ugyancsak onnan való oklevélben a *székely, siculus* név a *libertinus* (= szabad ember) szóval van értelmezve.² Ez a *libertinus* nevezet megint egyenesen az erdélyi székelyekhez vezet bennünket. Ugyanis a székelyeknek régi hármas felosztása helyett 1562 után a következő osztályokat találjuk: magnates, vagy nobiles; primipili; pedites pixidarii (darabant); *libertini* és jobbágyok.³ Továbbá az 1606. évi székely gyűlés határozatainak címében is olvassuk: *Articuli Dominorum Siculorum, id est terrae Siculicaniae Primorum Potiorum, Primipilorum et Libertinorum omnium Sedium Siculicalium in Comitibus eorum generalibus die 24 Decembris 1606.* — Ebben ezek az elnevezések fordulnak elő: fő-ember, nemes, darabant és *szabad székely* (= *libertinus*).⁴ Végre a császár hűségére fölesketett székelyekről Básta Gy. által 1602—1603-ban készített összeírásban ezek az osztályok említettnek: nemes, lófő, drabant, *szabad székely* és jobbágy.⁵ 4. Az erdélyi székelyeknek éppen eme *libertinus* osztályáról oklevelekből tudjuk, hogy a XVI. és XVII. században *gyakran szegődtek el jobbágyokul*. S ime a füzéri, regécezi és munkácsi *székelyek*: fél-, vagy egész telkes jobbágyok valának s a

¹ Primus testis *Agilis* Emericus Kathay. Lásd: Tudományos Gyűjtemény 1834. évf. I. 115.

² »Sylvam praenotatam non *libertini, alias Siculi, vulgò Zékelek* appellati, sed pedites in arce existentes custodivissent«. Tudományos Gyűjtemény 1834. évf. I. 114.

³ Az 1614. évi Lustralis Könyvből idézi Kállay Ferenc: Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről. Nagy-Enyed 1829. a 113. lapon.

⁴ Kállaynál 183—185. lapokon.

⁵ Székely Oklevéltár V. kötetében.

róluk szóló legrégibb (1566. évi) oklevél egyenesen *libertini*-nek mondja őket!

Mindezekből -- úgy hiszem -- elég világosan kitűnik, hogy a Füzéren, Regéczen és Munkácsen (s eddigelé csakis itt) emlegetett *székelyek* voltaképpen Erdélyből származott székelyek, kiket akár az erdélyi fejedelmek, akár a királyok, akár a nevezett várak ideiglenes birtokosai fogadtak szolgálatukba s a kik aztán a nekik adott telkekért, más robot helyett, fegyveres szolgálatot tettek mint várörök s a várhoz tartozó erdők őrizői. Azokat a füzéri, regécezi és munkácsi telkes jobbágy váröröket tehát nem azért nevezték „székelyeknek“, mintha ennek a szónak igazi és eredeti jelentése „őr“, vagy „határőr“ volna, hanem azért, mert Erdélyből kiszármazott s ú. n. szabad székelyek (= libertini) voltak.¹ ✓

Ehhez hasonló jelentés-változást, hogy t. i. valamely *nemzet* neve idővel átmegy azon *foglalkozás* megjelölésére, melyet valahol az illető nemzetből származott emberek szoktak kiváltképpen végezni (metonymia), minden nép nyelvében találunk. Így pl. nálunk a *görög* szó nemesak a „graecus, görögországi ember“ neve, hanem ezt is jelenti: „szatócs, kis kereskedő, boltos“, — mindenki tudja, hogy miért. S noha ma már legtöbb faluban zsidó a szatócs, mégis mondják: „nálunk zsidó a görög“ (vagyis boltos, kereskedő). Továbbá az *orosz* név régebben nem csak ezt jelentette: „ruthenus, russus“, hanem ezt is: „janitor, satelles, Portner, Pfortner“ (Calepinus és Molnár Albert Szót.); mert Kresznerics magyaráza szerint „Rutheni olim custodiae domus regiae in Hungaria praerant, hinc janitoris significatio“. Németországban a *Schweizer* s Franciaországban a *suisse* név nem csak a svájci embert jelenti, hanem egyszersmind a „kapus, portás“ neve is. Végre az oszmán-török nyelvben a *tatár* nem csupán a tatár népnek, a mongolok egyik ágának a neve, hanem ezt is teszi: „hírnök, futár, ajtónálló, kapus“. Ezek a példák könnyen érthetővé teszik, hogy Füzér, Regécz és Munkács vidékén a

¹ A székelyek régi törvényeinek 1555. évi összeírásában (Székely-Udvarhelyen) ezt olvassuk: 63. §. Székely földéről *ha ki akart menni, szabad volt mindenkor*; de a nemes jobbágyát bé nem fogadhatják, el se vehetik. 64. §. Valamely székely *szolgálni akart menni*, bár más országban is, szabad volt szolgálni menni; de a szegődött szolgát megtartóztathatták. (Székely Oklevéltár II. 124.).

*Erősebb mellet a keszleket beke adta vagy vette.
a Keszleket a felül jellel gyakorolhat.*

székelyek nemzeti neve idővel fölvette az „őr, várőr, erdőőr“ jelentést. Ha a *székely* név megfejtéséhez azt a jelentést vennők alapúl, melyet valamely vidéken későbbi időben fölvelt, akkor a *székely* szó eredeti értelme akár ez is lehetne: „astutus, versutus, fortélyos, ravasz“; mert a Nyelvtört. Szótár egyik adata szerint *székelyeskedni* ige ezt jelenti: „astutus, versutus esse, verschmitzt, verschlagen sein, fortélyoskodni“.

9. Azt mondja Hunfalvy Pál, hogy valamint az *Erdély*, azaz Erdő-elve, Erdő-el (= Ultra-Sylvania, Trans-sylvania) név csak Magyarországra nézve helyes és ezt csak a Királyhágón innen valók találhatták ki: éppen úgy a *székely* elnevezés is Magyarországból indult ki, vagyis a székelyeket a magyarországi lakók nevezték el ezzel a névvel, a mennyiben csak ezeknek szempontjából helyes és érthető a *szék-elvi, szék-eli*, azaz: széken túli, széken túl lakó“ megjelölés.¹

Én részemről nem tudok egyetlen egy megbízható példát sem arra, hogy valamely nép olyan szóval nevezze magát, melyet más nép adott reá. Az egyes nemzeteket a szomszéd, vagy érintkező népek rendszeren más néven hívják, mint maga az illető nemzet nevezi [magát, s habár ez ismeri azt a nevet, melylyel a többiek jelölik, mindamelltt ezt az idegen eredetű elnevezést nem szokta elfogadni saját nevéül. Már pedig úgy tudjuk, hogy a *székely* nép eleitől fogva mindig *székely*-nek (székej, székőj) nevezte magát ő maga is.

10. Hunfalvy magyarázata szerint a *székely* név összetett szó s előrésze az a *szék*, melynek első és eredeti jelentése: „valaminek *belseje*, mintegy *szíve*“, az a valami pedig lehet ország, tartomány, kerület vagy város. Utórésze a „pars ulterior, jenseitige Gegend“ értelmű régi *elv, elű, el* szavunk, — úgy hogy *szék-elve*, vagy *szék-el* tulajdonképpen a. m. a belsőnek külseje, vagyis az, a mi a középkori frank-német *Mark* (Markgrafschaft), latinosan *marchia, marca*, magyarul *bánság*.²

Ez a magyarázat elég szépen hangzik, — csak egyet felejtett el Hunfalvy, t. i. a magyar nyelv történetéből, vagy a historiából

¹ A székelyek. Budapest 1880. a 34. lapon.

² L. Századok 1881. évf. 104—106. lapokon és Magyarország Ethnographiája 301.

vett adatokkal *bebizonyítani* 1. azt, hogy ez a *szék*, vagy *szik* szó nem csak a tojás, gabona, búza, dió, káposzta és fa belsejét, belső részét jelenti, hanem az *ország*-nak közepét, belső területét is jelölték vele; 2. azt, hogy az országnak belső területén kívül eső részeket, a határszéleket, végeket valaha tényleg *szék-elve*, vagy *szék-el*-nek, azaz: a belső külsejének, vagy belsően túlinak, nevezték. Már pedig lényeges különbség van az *állítás* és *bizonyítás* között.

11. A *székely* névnek második része, az — *ely*, H. P. szerint nem egyéb, mint a régi *elv*, *elü*, *el* főnév, úgy hogy *Szék-el* = *Szék-elve*, széken túl levő föld, melyből való aztán a népnév: *székeli*.

A *székeli*, *székely*-beli *el* végzet semmi esetre sem az, a mi a régi *elv*, *elü*, *el* szó; mert ezt a nyelvtörténet összes tanúsága szerint mindig tiszta, nyílt *e*-vel találjuk és az *e* hang helyén soha sem olvashatunk *ö* hangot. Ellenben a *székely* névnek ma ezt a háromféle kiejtését ismerjük: *székej* (közép *e*-vel), *székőj* és *székő*. Hogy pedig ennek a névnek *ö*-vel való ejtése *nem újabb* keletű, bizonyítja a krónikákban s régi oklevelekben használatos *sicul-us* alak, mely mégis csak a magyar *székeli*, *szikeli*, illetőleg *széköl*, *sziköl* kiejtésből van elferdítve, vagy latinositva; bizonyítják továbbá az Árpád- és Anjoukori okmányokban előforduló *Zecul*, *Zekul*, *Scicul*, *Scecul* személy- és helynevek s a Váradai regestrumban olvasható *Sceculzaz*, mint a melyekben az *u* betűi köztudomás szerint az *ö* hangot jelöli és semmi esetre sem azt a nyílt *e* hangot, mely az *elv*, *elü*, *el* szóban van. Ugy áll tehát a dolog, hogy míg az *elv*, *elü*, *el* szót a legrégebb nyelvemlékekben is nyílt *e*-vel (mely nem váltakozik *ö*-vel) találjuk, addig a *székely* nevet a legrégebbi oklevél tanúsága szerint, melyben először fordul elő (t. i. a bakonybéli apátságának birtoklajstroma 1086-ból) már a XI. században *széköl* vagy *sziköl*-nek ejtették (így írva *Scicul*)¹ — a mi azt teszi, hogy egészen más a „pars ulterior“ jelentésű *elv*, *elü*, *el* főnév és más a *székely*, *székeli*, *széköl* névnek végzete.

12. A *székely* név Hunfalvy újabb magyarázata szerint nem *szék-elve*, hanem *székeli*. „*Havas-el*, *Erdő-el* tartomány-nevek: tehát *Szék-el* is tartományi név lévén (= *marchia*), *szék-el-i* a székelen

¹ L. Árpádkori Új Okmánytár I. köt. 37. lapon.

lakozó, vagy oda tartozó ember“. ¹ Eme magyarázatát azzal támogatja, hogy a Maros-Vásárhelyt 1554-ben szerzett törvényben ilyen kifejezések fordulnak elő: *székeli* urak, *székeli* uraim, több *székeli*, *székeli* ország stb. A *székeli* volna tehát az *eredeti* és helyes elnevezés, melyből csak hibás írásmód által keletkezett a *székely* alak.

Erre az a mondanivalóm van, hogy a *székeli* névalak *legelőször* csak 1554-ben fordul elő, egészen addig pedig úgy a krónikákban, mint az oklevelekben *sicul*-us, *zacul*, *zecul*, *zekul*, *scicul*, *Scecul*, *Zekewl* stb. alakokat találunk végső *i* nélkül, vagyis ezt a nevet eleinte *székel*, *széköl*, *sziköl*-nek ejtették; miből mindenki beláthatja, hogy a *székeli* nem lehet az eredeti alak. Hát az a régibb és eredeti dolog, a mi csak *később* jelentkezik? Úgy látszik, vannak, a kik így gondolkoznak. — A *székeli* név alak még az idézett 1554-ki szövegben sem kizárólagos használatú, a mennyiben maga Hunfaly is bevallja, hogy *székel* urak, *Székel* ország is fordul elő benne. A *székeli* alak tehát éppen olyan tovább-képzés a *székel* népnévből s olyan népies eredetű kifejezés, mint a némely Codexünkben olvasható *magyari* urak, *magyari* király, *diáki* nyelv, *deáki* tudomány, *deáki* bölcsesség, továbbá *francziai*, végre *csángói* magyarok, vagy *csángóiak*, *szittyai* magyarok, vagy *szittyaiak*, stb. ² A székelyek neve H. P. szerint a *XII. században* keletkezett volna s akkor és azóta *székelinek* ejtették volna; ámde a *XI. században* (1086) is és azóta egészen 1554-ig így találjuk: *sziköl* és *széköl*, *székel*, — tehát nincs igaza, a mikor a *székeli*-t mondja az eredeti alaknak. ³

¹ Századok 1881. évf. 104. lapon.

² Továbbá a Bécsi Codexben olvassuk ezeket: *Persayak* (45. lap), *persayaknak* erősségei (47. l.), *Persayaknak* és *Médosiaknak* hét fejedelmi (49. l.), *Médosiaktól* és a *persaiaktól* (145. l.), *Massagétayaknak* királméja (292); a Debreczeni Codexben: *persai* nömös szülék (156), *franciai* király (83) stb.

³ A „*zekeli*“ írásmód 1554-ben még annyit sem bizonyít, hogy azt „*székeli*“-nek mondták, mert az akkori fejletlen és ingadozó orthographia szerint a „*li*“ (vagy „*lj*“) „*ly*“-et is jelentett, pl. *Zapolia*, Báthori de *Somlio*, meli (mely), *Kilien* (Killyén), *Illiefalva* (Illyefalva), *kyraliok* = királyok, *Polian* (Polyán) stb; épúgy: *hogi* = *hogy*, *Girgio* = *Gyirgyo*. Az 1602. lustrumban Székely-Vásárhely neve így van írva: *Zekelj* Vasarhelj (Székely Okltr. V. k. 270. l.) Rétye: *Retie* = *Rétye* (202. l.), *Udvarhely* így: *Udvarheli* (284. l.), *Atya*: *Atia* (303. l.) Különben is az 1554. marosvásárhelyi országgyűlés végzéseiben »*Zekelivasarhely*« mellett »*zekel*« urakat, »*Zekely* orszag«-ot, »*Zekel* ország«-ot, »*zekely* urak«-at, *zekelynel*«-t olvasunk; csak épen »*zekeli*«-t nem. (Székely Okltr. II. k. 108. l.) Szerk.

13. Végre még egy szavunk van a *székely* név magyarázatához. Hunfalvynak ugyanis még nem volt elég az, hogy ezt a nevet három részre szabdalta, t. i. *szék*, aztán *elv*, vagy *el* és *i* képző; hanem magának a *szék* szónak sem hagy békét, ezt ist elvágja még két darabra, így okoskodván: „Valamint a *fék*, *mellyék* így taglalandók: *fe-k* *mellye-k*: úgy a *szék* is *sze-k*“. Azután meg is magyarázza, hogy ez a *sze* nem egyéb, mint a finn nyelvekbeli *sisa*, *sisa* (= belső), melyhez még egy *k* képző járult s így a *szék* (azaz *sze+k*) szónak első és eredeti jelentése: valaminek *belseje*, mintegy *szíve*. Ilyen formán a *székely*, illetőleg a *székeli* név valószínű mozaik, mely a következő darabokból van összerakva: *sze+k+el+i!*

Itt önkénytelenül eszünkbe jut az az itélet, melyet Hunfalvy a magyar nyelv nagy szótára szerkesztőinek (Czuczor és Fogarassi) hasonló eljárásáról mondott 1869-ben: „Ők mindent, de mindent *elemeznek*; *mintha hurkák volnának a szók, úgy szabják, szelik hátul, elől, közepett*. Keresd fel, szíves olvasó, p. o. a *hol* szót s azt találd róla, hogy a *h* kérdő jelentésű, az *o* távolságot teszen, az *l* helyrajzi; tehát a hány betű, annyi jelentős rész, annyi tag“. Mintha csak a maga eljárásáról, a *székely* névnek elmeteléséről, mondotta volna ezeket a szavakat! Kétségtelen dolog, hogy nagyon helytelen volt a magyar nyelv szótára szerkesztőinek ez az eljárása és H. P. méltán kárhoztatta őket eme szó-metelésért; de aztán az is kétségtelen dolog, hogy a mi helytelen volt 1869-ben, az helytelen volt ám 1881-ben is.

Úgy hiszem, elég tüzetesen és minden oldalról megvizsgáltam Hunfalvy Pálnak nagyhirű székely elméletét, s így nem érhet a *felületesség* vádja és senki sem mondhatja rólam, hogy könnyelműen török pálezzát a székely kérdésben eddig elért eredmény fölött, ha az előzők után határozottan kimondom, hogy Hunfalvy Pálnak egész tanításából mindössze az az egyetlen pont igaz, hogy a *székelyek Magyarországból kerültek* Erdély keleti részére, a nélkül azonban, hogy az Árpáddal bejött magyarok ivadéakai volnának.¹

¹ Legújában *Sebestyén* Gyula foglalkozott a székelyek eredetének kérdésével (=A székelyek neve és eredete, Budapest 1897.), igazat adva Hunfalvy Pálnak a fődologban, hogy t. i. a székelyek eredetileg csakugyan *határőrök* voltak s nevük, a *székely* szó, ezt a foglalkozást fejezi ki. Csakhogy ő szerinte nem

Azok a *historiai igazságok* tehát, melyek mai történelmi ismereteink alapján bebizonyíthatók, de meg nem ezáfolhatók, a következők lesznek:

1. A székelyek *hun eredetét* nem a krónikaírók találták ki, hanem az a közhiedelemből, a székelyek és magyarok közhitéből, jutott bele a krónikákba.

2. A székelyek *nem királyi telepítvényesek* és nem *határörök* voltak; mert a) ennek a fölvételnek határozottan ellene mond a közhiedelem már abban az időben, mikor állítólag kitelepíttettek volna; b) telepítésükről nem csak semmit sem tud a történelem, hanem az egykorú és közelkorú írók egyenesen tagadják, mikor a

az Árpád magyarjai közül valók, hanem ama *kabarok*, kik a kozároktól elszakadván, a magyarokhoz csatlakoztak és velök együtt beköltöztek Pannoniába s a kiket aztán a magyarok itt a határok őrzésére alkalmaztak. Erre az eredményre a *székely* név magyarázata juttatta a szerzőt. Szerinte ugyanis ez a név egy »vég, határ« jelentésű *szék* szóból (?) alakult a török *li* (valahova tartozást kifejező) képzővel, úgy hogy a törökös *széke-li* a. m. »székbeli, azaz végbeli« (181). A képzőnek török volta aztán azt bizonyítja, hogy a székelyek nem magyar, hanem török eredetű nép voltak. A magyarokkal érintkező, török nemzetiségű népek közül csak a besenyők és kozárok jöhetnek számításba. A kettő közül pedig csak a *kozár-kabarok*-ra eshetik a választás; mert a magyarságnak ezekkel való viszonya régibb keletű, mint a besenyőkkel; s mert a későbbi (magyarországi) *besenyő* határöröktől mindig meg vannak különböztetve a *székely* határörök s vannak külön *Besenyő*, *Besnyő* és külön *Székely* helynevek (8, 63, 78—79 l.).

Minthogy az alábbiakból világosan ki fog derülni, hogy a székelyek nem voltak s nem is lehettek *kozár-kabarok*, ennél fogva itt csak arra a jelenségre mutatok rá, hogy eme kozár-kabar elméletének maga a szerző is ellentmond egy alapos argumentumával. Ha ugyanis megállhat az az indokolás, hogy a székelyeket *azért* nem lehet *besenyő* eredetűeknek tartani, mert úgy az oklevelek, mint a krónikák (pl. a Képes Kr.) és a helynevek (t. i. Besenyő és Székely nevű helységek) élesen megkülönböztetik ezt a két népet: akkor *ugyanazon okból* *Kozár* eredetűeknek sem lehet tartani a székelyeket; mert már a legelső krónikánk (Anonymus) világosan különbséget tesz a *kozár*-ok és *siculus*-ok között, még pedig nem csupán eme két név használatával, hanem ama, nemzeti hagyományon alapuló följegyzésével is, hogy a *székelyek* a magyarokhoz csatlakozva a *cozar*-ok ellen harcoltak; s mert vannak és voltak az országnak több részén *Kozár*, *Kazár*, *Kozárd* nevű helységek s vannak ezekkel szemben külön *Székely* nevű helyek, mely körülmény éppen úgy mutatja a *székelyek* és *kozárok* különbségét, mint a *Besenyő* nevű helyek a székely és besenyő nép közt levő különbséget.

magyaroknál régibb lakósnak mondják őket; e) nevék sem igazolja határőr voltukat, minthogy a határőröket éppen az állítólagos telepítés korában más néven nevezték (t. i. *őr*, nem pedig *székely*); d) végre ellene mond ama fölvételnek a székelyek jogainak és intézményeinek összesége és természete.

3. A székelyek éppen olyan *ösfoglalók* Erdélyben, mint a magyarság volt Magyarország területén. Ezt mutatják régi intézményeik és jogaik; ezt támogatja az a körülmény, hogy a történelem mit sem tud arról, mintha nem önhatalmúlag foglalták volna el mai hazájokat, hanem királyi paranasszóra kerültek volna oda.

4. A székelyek a *tulajdonképpeni Magyarország területéről* költöztek Erdélybe; mert a) ezt bizonyítja minden krónikánk; b) a székelyek nyelve egészben véve azonos a magyar nyelvvel; c) sokkal előbb ismerünk székelyeket Magyarországon, mint Erdélyben.

5. A székelyek *nem a XII. század folyamán* kerültek Erdélybe, hanem sokkal előbb; mert a) már a XII. században regibb lakóknak és hun-utódoknak mondják őket a kortársak; b) krónikáink is régebbi beköltözés mellett tanuskodnak, a mennyiben szerintök a honfoglalás után telepedtek Erdélybe; c) intézményeik és jogaik olyan természetűek, hogy azok együtt véve csakis a magyar királyság megalapítása előtt való időkből eredhetnek.

Eme felsorolt historiai igazságok lesznek azok az útmutató kövek, melyek az általok jelölt irányban elvezetnek bennünket a székelyek eredetéhez. Ezen útjelző kövekről leolvashatjuk azt a két figyelmeztetést, hogy a székelyek eredetét nem Erdélyben, hanem csakis *Magyarország határán belől* lehet keresni és megfejteni; s hogy a XIII. század eleje (1213) óta ismert erdélyi székelyek csak egy kisebb töredéke az azelőtt Magyarország területén lakott s a magyarok által itt talált székely népek.

A székelyek eredetéhez fűződő rejtélyt tehát csak úgy lehet megoldani, ha így teszszük fel a kérdést: kik és mik voltak azok a *magyarországi székelyek*, kiket a vezérek és Árpádházbeli királyok korában emlegetnek a történeti kútfők?

THURY JÓZSEF.